

TAM V KRÁLOVÝHO HRADCE...

„Tam u Králového Hradce, litaly tam koule prudce z kanonů a flintiček, do ubohých lidiček...“. To je nejznámější z písní o válce roku 1866, o kanonýru Jabůrkovi, který u kanonu stál a furt jen ládoval, i když přišel o obě ruce a dokonce o hlavu. Jenže před těmi 150 lety do smíchu nikomu nebylo. Byla to totiž největší bitva, která kdy byla na českém území svedená. Byla to poslední bitva, v níž významnou roli sehrála jízda na koních. Byla to však také první bitva, kterou rozhodly technické vynálezy (moderní pušky, telegraf či železnice). A také se ukázalo, že ohromným nákladem zbudované hrady kolem Jaroměře a Hradce Králové byly naprosto zbytečné. Tisícům vojáků, kteří padli v jednom dni na jednom místě v prvním „Blitzkriegu“ (bleskové válce), je věnováno toto vyprávění.

Nešťastná bitva u Hradce Králové se stala brzy námětem mnoha obrazů, hlavně chválící statečnou pruskou armádu. Toto je jedno z velkých pláten, zobrazující útok pruské jízdy.

VÁLKA SE MUSÍ PŘIPRAVIT

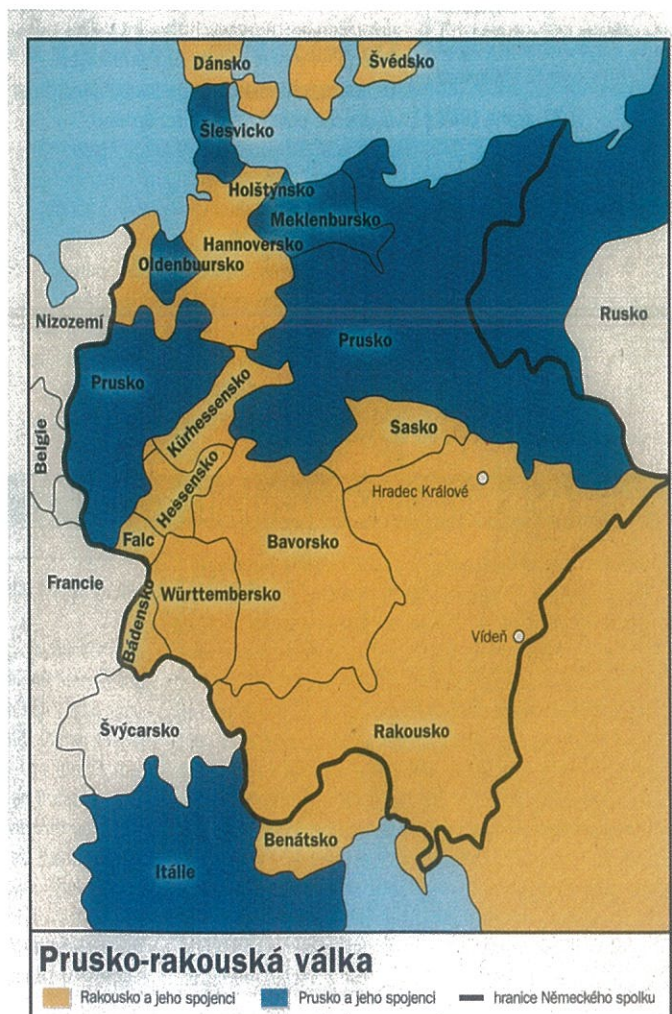
V polovině 19. století zůstávalo Německo stále rozdrobeno na desítky malých či velkých států, stejně jako Itálie. O ovládnutí a sjednocení obou států usilovalo mladé, ale velmi dravé Prusko v čele s králem **Vilémem I.**, na druhé straně Rakousko s císařem **Františkem Josefem I.** (tehdy mu bylo 36 let). Oba státy usilovaly o jedině: o spojení do jednoho obrovského Německého spolku. Už od jara to v Evropě páchlo střelným prachem. Oba státy se intenzivně připravovaly na válečné střetnutí, protože jinak tento konflikt nešel rozhodnout.

Prušácký dril nenechal nic náhodě. Nejvyšším velitelem, kancléřem, byl **Otto von Bismarck**, který prohlásil, že Německo bude sjednoceno železem a krví. Náčelníkem pruského generálního štábu byl vynikající vojevůdce, generál **Helmuth von Moltke**. K sobě měl generální štáb, složený z dokonalých odborníků. Na vojenské náklady vyčlenila vláda 40 % státního rozpočtu. Celá armáda byla vyzbrojena novými puškami, jehlovkami, zezadu nabíjené patronami. K tomu také patřilo dynamické rozvíjení hospodářství, výstavba železnic, průmyslu. Na jaře uzavřelo Německo alianci s Itálií o neútočení, a tím přinutilo Rakousko ponechat asi 75 000 vojáků na hranicích Itálie.

V Rakousku byla situace jiná, země stagnovala ve všech směrech. Pociťovala to i armáda, na kterou v rozpočtu zbylo jen 20 %. Šetřilo se na všem, pouze na mohutných hradbách Jaroměře a Hradce Králové nikoliv. Nový typ pušek rakouský generální štáb odmítl jako naprosto nevhodné pro boj. Císař František Josef I. se rozhodl, že do vedení připravované války nebude zasahovat. Důvod byl jasný – zatím žádnou bitvu, kterou vedl, dosud nevyhrál, a zvláště ten poslední výprask u Solferina r. 1859 byl obzvlášť citlivý. Předal hlavní síly, severní armádu, populárnímu generálu **Ludwigu Benedekovi**, jižní italskou frontu svému příbuznému, arcivévodovi **Albrechtovi**. Sám vydal 24.6.1866 srdceryvné provolání „Mým národům“ a uzavřel s Napoleonem III. pakt o francouzské neutralitě. Věděl, že rakouské dělostřelectvo je nejlepší na světě, a věřil tomu, že i vojáci jsou nejlepší. V tom jej utvrdilo vítězství Albrechta proti italskému králi Viktoru Emanueli, který jeho vojsko rozstřílel v pěti dnech.

VÁLKA ZAČÍNÁ

Už od května generál Benedek shromažďoval svoji severní armádu v počtu 238 000 vojáků v prostoru u Olomouce, protože zvědové zjistili zvýšený pohyb nepřítele ve Slezsku. Benedek nikdy tak velké armádě nevelel; nevěděl, co si počít, a v obavách ze selhání raději vyčkával. Když poznal, že naletěl na Moltkeho trik a tím padl do pasti, bylo pozdě.

Zatím hned tři pruské armády začaly v tichosti ve třech směrech postupovat do Čech. Moment překvapení Prusům vyšel. Na Turnov a Náchod mířila armáda korunního prince Viléma o síle 115 000 mužů. Druhý proud šel přes Frydlant a Liberec o síle 93 000 mužů pod vedením prince Karla a třetí armáda o síle 46 000 mužů se blížila proti toku Labe. Jejich cílem byl Jičín.

František Josef I. poslal Benedekovi telegram, aby okamžitě začal operaci. Ten se sice snažil, ale nepopohnalo jej to k větší činnosti. Vydal rozkaz naložit vojenskou techniku na železnici a odeslat do Čech. Po třech dnech se také vojsko začalo pěšky přesouvat na místo předpokládaného střetu. Ve vedru (které brzy vystřídalo chladné a deštivé počasí), s plnou polní, v mizerných botách, jezdci na starých sedlech, s rozvrzanými povozy jim to trvalo sedm až jedenáct dní. Cestou se několikrát střetli s malými skupinkami Prusů. A zde se ukázala další osudná chyba rakouské armády. Nyní se setkali v boji s moderními puškami, tzv. jehlovkami, čili zezadu nabíjenými patronami. Rakušané používali pušky nabíjené (ládované) zepředu. Nejdříve vložili do ústí hlavně náboj s prachovou náplní, pak jej musili nabíjíčkem zatlouct dolů a nakonec vložit pod kohoutek kapsli na odpálení prachu v hlavní – až potom měli nabitou. To mohl střelec provádět pouze ve stoje (skvělý terč!), a stačil vystřelit maximálně dvakrát za minutu. Pruští vojáci mohli vleže, v úkrytu, vystřelit 10-12krát. Bitva ještě nezačala, a rakouská armáda mezi 26. a 29. červnem již ztratila tisíce mužů, jen u Jičína přes 5000.

Benedek nechal rozvinout půlkruhovou obranu severozápadně od Hradce Králové mezi vesnicemi Hoříněves, Benátky, Sadová, Mokrovousy a Přím, dlouhou asi 10 km. Strategicky rozhodující postavení pak vybudoval na kopci Chlum se stejnojmennou vesnicí, kde terasovitě rozmístil podstatnou část dělostřelctva.

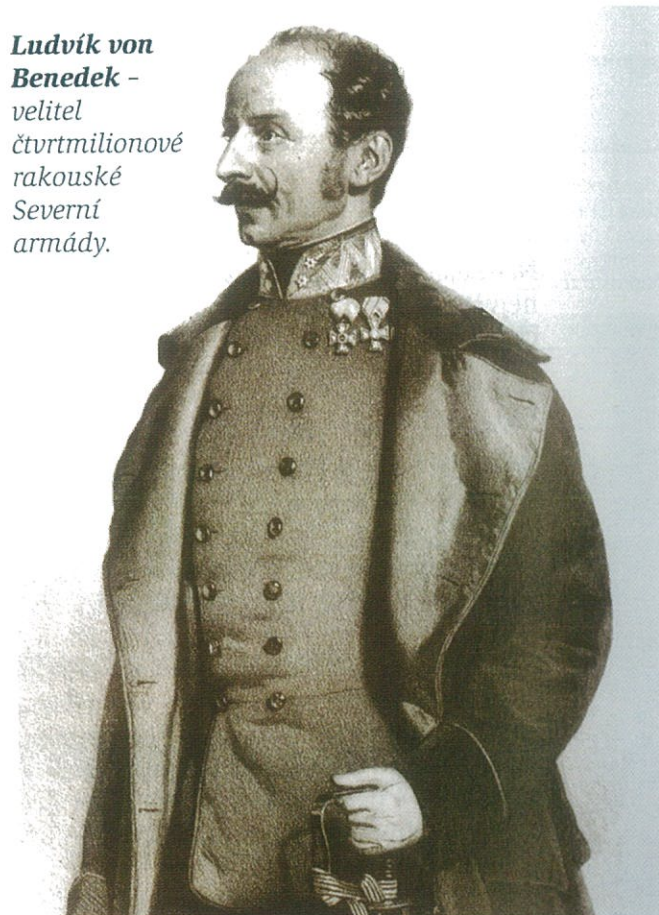
3. ČERVENCE RÁNO

Po půlnoci se pruské vojsko dalo na pochod od Jičína, kolem šesté hodiny dorazilo k vesnici Dub (asi 2 km od rakouských pozic). Je nevládně, prší. Za hodinu se klusem rozjíždí pruská jízda a za půl hodiny se již stává terčem rakouských děl. Bitva u Hradce Králové s více než 400 000 vojáky právě vypukla.

Rakouští kanonýři předvádějí své vyhlášené mistrovství. Na Chlumu se začínají vršit rozstřílení koně i vojáci, vrch je nedobytný. Po prudkém boji však Prusové obsazují Benátky a také les Svíb. Nepřátelský útok na střed rakouského postavení ztroskotal. Proto se pruské vojsko stahuje a připravuje na rakouský protiútok. Benedek však žádný takový rozkaz nevydal. Došel k názoru, že zaútočit v danou chvíli by bylo příliš riskantní, a raději se rozhodl vyčkávat.

Urputný boj však probíhal v lese Svíbu. Rakušané tu mají převahu a mají možnost všemi dostupnými silami zaskočit nepřitele z boku. Jenže k tomu nedošlo. Proto jeden z velitelů se rozhodl na vlastní pěst s částí jednotek Prusy ze Svíbu vytlačit. To se jim nakonec, i když za cenu mnoha padlých, podařilo. Šlo však o zbytečný a drazé zaplacený úspěch. Benedekův kurýr jim totiž přinesl rozkaz, že „čas protiútku ještě nenastal!“ Vojáci, kteří útok přežili, se tak musili vrátit zpět do výchozích pozic.

Ludvík von Benedek – velitel čtvrtmiliónové rakouské Severní armády.

3. ČERVENCE ODPOLEDNE

Zhruba o půl jedné se na bojišti objevila i třetí pruská armáda pod vedením korunního prince Friedricha. Čítá přes 100 000 mužů. Pravé rakouské křídlo, oslabené boji ve Svíbu, nedokáže nepříteli vzdorovat. A novému útoku záhy musí čelit i střed rakouské obrany, který po úporných bojích během dopoledne ustoupil od Sadové.

Další velké plátno nám předvádí útok pruských pěšáků na rakouskou artilerii u Chlumu.

Kolem třetí hodiny se Prusům podařilo obsadit i vesnici Chlum. Zprávu, že nepřítel vpadl do jeho týlu, považoval Benedek za blábol zmateného důstojníka. Proto se jí rozhodl osobně prověřit. Když se však skupinka přiblížila k zahradám Chlumu, zaburácela jim vstříc palba z pruských zbraní. Po takovém přivítání musili vzít na vědomí trpkou skutečnost, že klíčové postavení rakouské armády je v rukou nepřítele.

Benedekovi nezbyvá, než získat Chlum zpět. Hned první pokus rakouské pěchoty je překvapivě úspěšný. Jenže oslabenou jednotku se nepodařilo včas posílit, a tak je pruský protiútok vrhne zpět. A když Rakušané konečně sestaví novou, dostatečně silnou údernou skupinu, je již pozdě – Chlum se jen hemží pruskými vojáky. Všechny útoky na strategický vrch jsou utopeny v krvi...

3. ČERVENCE VEČER

Prusové dobyli také Lípu. Situace rakouské armády se stala velmi vážnou, hrozilo jí obklíčení. Benedek proto zavelel k ústupu směrem k přechodům přes řeku Labe. Ani to však nebyl jednoduchý úkol. Pruské baterie vyjely do pozic, odkud posílaly granát za granátem do ustupujících houfů. Současně vyrazila jízda, aby vpadla do zad rakouským vojákům. Lví podíl na tom, že Rakušané opustili bojiště bez větších ztrát či úplného zmasakrování, měla vedle dělostřelectva i rakouská jízda, odrážející dotírajícího nepřítele. Důležité také bylo, že v sedm hodin Prusové zastavili definitivně své vojenské akce z důvodů svého naprostého vyčerpání.

Prusům patřilo vítězství a ovládnutí prostoru bojiště. Rakušané vyvedli zbytek síly severní armády z hrozícího obklíčení a zničení.

PO BITVĚ

Prohraná válka vyšla Rakousko na 500 milionů zlatých. Mnohem děsivější ovšem jsou ztráty na lidských životech.

Proti sobě v bitvě u Hradce Králové (také se nazývá bitva u Sadové nebo bitva na Chlumu) stálo 221 000 pruských vojáků, rakouská severní armáda disponovala s 215 000 muži (součástí armády byli i čeští vojáci). Stálo tedy proti sobě ve zbrani nejméně 436 000 lidí. Na rakouské straně, ve které bojovali i Češi, padlo asi 10 400 mužů, 12 500 bylo pohřešováno, 30 400 bylo raněno a asi 22 000 zajato. Na pruské straně údajně padlo 6000 vojáků a 12 675 raněno, počet zajatců neznámý. (Údaje jsou v různých pramenech velmi odlišné.) Pro rakouskou armádu obrovskou škodou byla také ztráta 188 velmi dokonalých děl, která svojí kvalitou nahrazovala nedokonalost pušek.

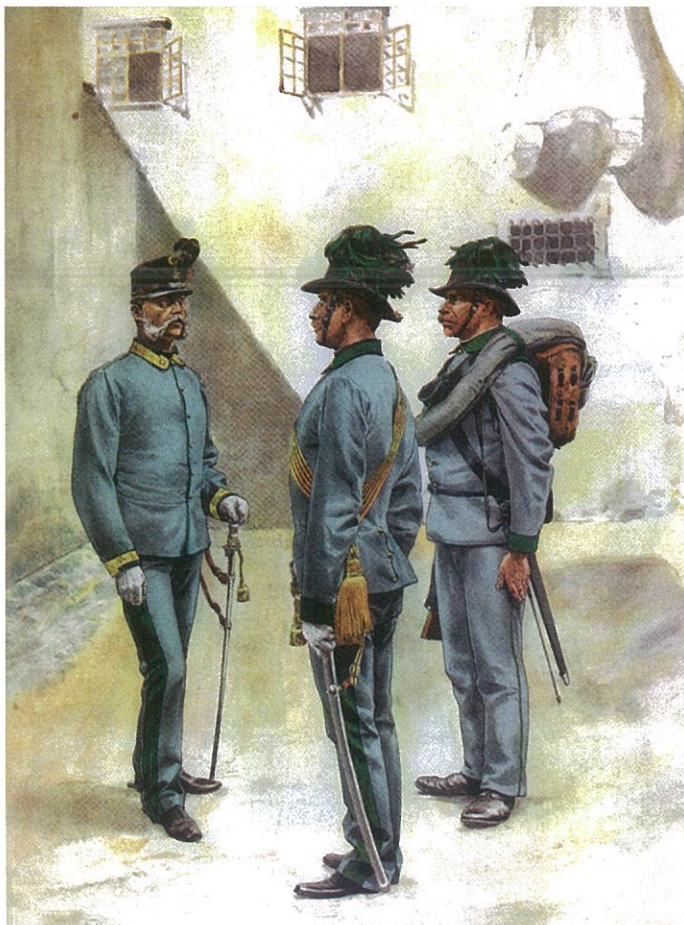
Za těmito čísly se skrývá neuvěřitelné utrpení. Dobová medicína se spoléhala v první řadě na amputace, takže konflikt měl za následek velké množství doživotních invalidů. Navíc obrovské množství mrtvých a raněných všechny zaskočil. Lékařů, či spíše felčarů, bylo velmi málo, a spoléhali se především na

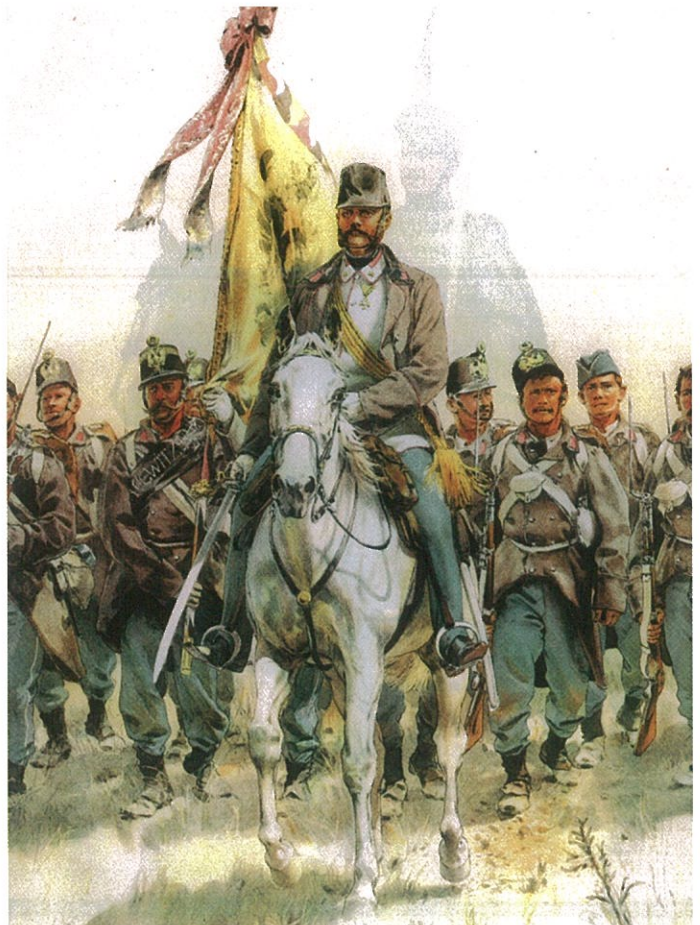
Helmuth von Moltke – hlavní pruský strateg a náčelník generálního štábu.

amputace raněného, kterého nejdříve omámili alkoholem. Reznicky prováděné operace měly za následek infekce a především tetanus, takže umírali i třeba lehce ranění. Rovněž odnášení raněných z bojiště, kam stále dopadaly dělostřelecké granáty, bylo spíše nemožné, takže mnoho raněných zemřelo vykrvácením na bojišti. Část raněných byla po ošetření odvážena do okolních nemocnic a lazaretů, na selských vozech.

Nejdrastičtější zážitky ovšem čekaly na muže z vesnic, které pruští vojáci nahnali na vykopávání hromadných hrobů a jejich pohřbívání. Pochování přes 16 000 padlých trvalo přes týden. Stejně tak se musily zakopávat i stovky koňských mrtvol.

Myslivi – zvláštní druh rakouské pěchoty, složený ze zvláště dobrých střelců. Jejich důstojnickou uniformu si oblíbil František Josef I., ve které rád chodil.

Řadová pěchota, vedená majorem. Pěšáci v této době již nenosili původní bílé kabáty, ale praktičtější šedé. V pouzdrech na řemeni nosili kapsle pro činnost jejich pušek.

DIPLOMATICKÝ KONEC VOJNY

Poražená rakouská armáda zmateně ustupovala k Vídni, pronásledována „Prajzy“, jak se u nás říkalo Prusům, aby zabránila zničení hlavního města. 26.7.1866 však bylo v Mikulově uzavřeno příměří, na nějž navázal tzv. Pražský mír podepsaný 23. srpna 1866. Rychlý mír byl uzavřen především díky naléhání Otty von Bismarcka, který na rozdíl od generality i pruského panovníka tušil, že Rakousko může být do budoucna prospěšné jako spojenec. Tato kapitulace byla nakonec pro Rakousko milosrdná. Muselo se rozloučit s vlivem v Německém spolku, vzdát se Šlesvicka-Holštýnska. Italskému království (poraženému) odstoupit Benátsko a souhlasilo s reparacemi ve výši 20 milionů zlatých.

V bitvě u Hradce Králové proběhla poslední velká jezdecká bitva.

Císař František Josef I. začal hledat viníky kolem sebe. Již 10.8. zbavil Benedeka funkce a postavil jej i se štábem před soud. Když však začali vypovídat, císař šetření rychle zastavil. Aby ne: Nepřítel měl všechny tajné informace, důstojníci v poli vedli rozmařilý život, tažení bylo ochromeno lajdáctvím, pletichami, neschopností. To by bylo něco pro novináře!

JAK TO BYLO V LITOMYŠLI

Již 4.7. se v Litomyšli objevili první rakouští vojáci, prchající před Prusáky, za nimi pak již přicházely houfy vojáků z poražené armády. Pekaři a řezníci dostali příkaz zajištění proviantu pro 40 000 mužů. 5.7. se objevil ve městě i Benedek se svým štábem, který se ubytoval na poště, generálové na děkanství. Druhý den odjeli. Nemocnice na zámku a v gymnáziu (dnešním muzeu) byla přeplněná, pro raněné nebylo dost léků ani obvazů.

V sobotu 7.7. přišli první prusští vojáci, kteří zde byli několik dní ubytováni. Chovali se docela slušně, ale dlouhá cesta a několikadenní déšť je hodně poničil. S nimi přijel i velitel, korunní princ Fridrich Vilém, pozdější pruský král. Ubytován byl na poště.

10.7. projel Litomyšlí směrem na Svitavy pruský král Vilém I. s Bismarckem a Moltkem, zde se pouze občerstvili.

Jako trvalá památka na nešťastnou bitvu zůstává v Litomyšli na hřbitově společný hrob více než stovky vojáků, kteří byli v této bitvě raněni a zde zemřeli. Podobný společný hrob je i ve Svitavách a dalších místech naší země.

CÍSAŘ NA KOLENOU

Císařův sen o tom, že vytvoří obrovskou sedmdesátimilionovou říši, které by z Vídně vládl, se rozplynul. Aby toho nebylo málo, o slovo se znovu přihlásili císařovi nenávidění Maďaři. Žádali samostatnost, a to velmi důrazně. Císař odolával nátlaku, avšak jen do té doby, dokud za ně nezačala bojovat císařovna Alžběta, zvaná Sissi. Uherští magnáti v čele s Andrássem ji okouzlovali. Kvůli nim šla tak daleko, že svému mužičkovi dopřála i radosti dlouho odpírané, a dokonce otěhotněla. Sissi se těšila, že porodí budoucího uherského krále, byla to však holčička, Valérie. Z Mexika přišla zdrcující zpráva – povstalci zavraždili jeho bratra, císaře Maxmiliána.

Císař nakonec projevil maximum vstřícnosti. Jistěže nerad, ale dal Maďarům vše. Nechal se korunovat za uherského krále. V roce 1868 došlo k tzv. vyrovnání, kterým vzniklo dvoustátí Rakousko-Uhersko. Udělal však vážnou chybu. Otázku, co žádají, nepoložil ostatním národům. Byli zvýhodněni Němci a Maďaři, ostatní státy, včetně úslušných Čechů, zůstali na úrovni druhořadých etnik. František Josef I. se nenechal ani korunovat za českého krále.

Josef Klouda, Osík, josef.klouda@volny.cz

Litomyšlský hřbitov: hromadný hrob vojáků, kteří podlehlí svému zranění.

Každoročně se k Sadové sjíždějí stovky amatérských nadšenců, kteří divákům předvádějí rekonstrukci této bitvy. Je to vždy velkolepé, a letos bude jistě ještě krásnější.

Přílohu sponzorovali:

Jan Jůza, Dolní Újezd 94, Ing. Petr Tichý, Horní Újezd 9, Andrea Žáková, Osík 104